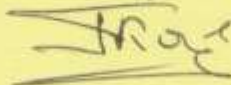

ДЕРЖАВНА ПРИКОРДОННА СЛУЖБА УКРАЇНИ
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Пантєлєєв Кирило В'ячеславович

УДК 371.72/378.047:33.355(043.3)

**ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ
МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Хмельницький – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Державна прикордонна служба України.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, доцент **Мельніков Андрій Вікторович**, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, кафедра фізичної підготовки та особистої безпеки, начальник кафедри.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор **Мельничук Ірина Миколаївна**, ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського МОЗ України», кафедра філософії та суспільних дисциплін, завідувач кафедри;

кандидат педагогічних наук, доцент **Шукатка Оксана Василівна**, Львівський національний університет імені Івана Франка МОН України, кафедра фізичного виховання та спорту, доцент кафедри.

Захист відбудеться «19» квітня 2018 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 70.705.03 Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького за адресою: вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29000.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького за адресою: вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29000.

Автореферат розіслано «16» березня 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат педагогічних наук,
доцент

I. M. Кустовська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Здоровий спосіб життя є пріоритетним у сучасному освітньому середовищі. На це наголошується в постановах Верховної Ради України, наказах Міністерства освіти і науки, Міністерства охорони здоров'я України, а також у Концепції Загальнодержавної програми «Здоров'я 2020: український вимір» і Національній стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація». Значення культури здорового способу життя обумовлено потребами збереження здоров'я, а також існуючими загрозами щодо погіршення стану здоров'я українського населення та сучасною зовнішньополітичною ситуацією.

Правоохоронна система української держави знаходиться у стані реформування, ефективність якого залежить від багатьох вагомих чинників. Більшість цих чинників у кінцевому результаті повинні забезпечити високий рівень сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців. Не є винятком і прикордонне відомство – Державна прикордонна служба України (далі – ДПСУ). У майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки потрібно сформувавши надійні соціальні орієнтири, здатність адекватно долати виклики та небезпеки сучасного соціального життя, а також ціннісне ставлення до фізичного розвитку та саморозвитку, фізичного і психічного здоров'я. Такі вимоги містяться у Стратегії розвитку ДПСУ на період до 2020 року. У документі йдеться про необхідність забезпечення фізичного розвитку військовослужбовців, розробки механізму соціально-психологічної та фізичної реабілітації тощо. Отже, офіцер-прикордонник повинен мати високий рівень сформованості культури здоров'язбереження.

Результати аналізу наукових джерел доводять, що у ХХ столітті актуалізувались дослідження, пов'язані з пошуком ефективних методів збереження здоров'я людини. Особливої актуальності набувають надбання Г. Ващенко, П. Лесгафта, О. Сухомлинського. Учені І. Матюшин, Ю. Мельник, В. Скумін започаткували рух, що передбачає формування здоров'я через культуру. У сучасних дослідженнях проблеми формування культури здоров'я, що розглядалась у працях Н. Башавець, В. Горащука, О. Маркова, А. Турчинова та ін., домінує твердження про те, що потреба у здоров'ї повинна перетворюватись на культурну потребу і стати нормою життя особистості.

Водночас результати аналізу педагогічних джерел дають можливість визнати, що, незважаючи на значний інтерес дослідників щодо можливостей удосконалення професійних умінь військових фахівців, проблема формування навичок збереження здоров'я майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки не була предметом окремих досліджень.

Посилюють актуальність теми й суперечності, які помітні у процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів, зокрема між: запитом суспільства щодо якості професійної підготовки офіцерів-прикордонників і рівнем теоретичного методологічного забезпечення цих вимог; зростаючими вимогами до рівня культури здоров'язбереження офіцерів-прикордонників і недостатньою ефективністю освітньої системи вищих військових навчальних

закладів щодо забезпечення цих вимог; традиційним змістом навчання курсантів і завданнями, визначеними у нормативних вимогах щодо формування здорового способу життя; педагогічними можливостями, закладеними у змісті гуманітарних, правових і спеціальних дисциплін щодо формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників, і недостатнім рівнем методологічного забезпечення викладання цих дисциплін.

Отже, актуальність теми, її недостатня теоретична розробленість і практичне значення, необхідність подолання зазначених суперечностей зумовили вибір теми дослідження «Формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження проведено відповідно до плану наукової і науково-технічної діяльності Національної академії ДПСУ імені Богдана Хмельницького в межах науково-дослідної роботи «Дослідження теоретичних і науково-методичних засад формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників» (шифр № 217-0093 І). Роль здобувача у виконанні цієї роботи полягає в обґрунтуванні науково-методичних засад формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників.

Тему дисертації затверджено вченою радою Національної академії ДПСУ імені Богдана Хмельницького (протокол № 12 від 27.04.2012 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 14.06.2016 р.).

Мета дослідження – з урахуванням результатів аналізу педагогічної теорії, зарубіжного досвіду і вітчизняної практики встановити, за яких педагогічних умов формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки буде відбуватися більш ефективно.

Відповідно до мети визначено основні **завдання дослідження**:

1. З'ясувати стан розробленості проблеми дослідження у педагогічній теорії та практиці й уточнити сутність, особливості змісту та структуру поняття «культура здоров'язбереження майбутнього офіцера-прикордонника».

2. Визначити критерії, показники і схарактеризувати рівні сформованості культури здоров'язбереження у майбутніх офіцерів-прикордонників.

3. Обґрунтувати педагогічні умови й розробити структурно-функціональну модель формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки.

4. Експериментально перевірити обґрунтовані педагогічні умови і на основі отриманих даних розробити методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки.

Гіпотезою дослідження є припущення про те, що формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки буде більш результативним, якщо забезпечити впровадження таких педагогічних умов: формування ціннісного ставлення майбутніх офіцерів-прикордонників до здоров'я; збагачення досвіду культурно-оздоровчої діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників засобами фізичної культури; застосування комплексу здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі; забезпечення рефлексивної функції культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників.

Для досягнення поставленої мети, вирішення завдань і перевірки гіпотези використано адекватні авторському задуму **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація даних наукової літератури й навчально-методичної документації для визначення теоретичних основ формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки, а також уточнення сутності, особливостей змісту і структури культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників, визначення критеріїв, показників та характеристики рівнів сформованості зазначеного утворення; моделювання – для розроблення структурно-функціональної моделі формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників; *емпіричні* – педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи), спостереження, інтерв'ювання, тестування, анкетування для визначення рівнів сформованості культури здоров'язбереження та результативності педагогічних умов формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників; *математичної статистики* – критерій Колмогорова-Смірнова для виявлення відмінностей у розподілі емпіричних рядів, порівняння вибірок, які мають альтернативні ознаки, а також оцінювання вірогідності кореляції між цими ознаками.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше обґрунтовано педагогічні умови (формування ціннісного ставлення майбутніх офіцерів-прикордонників до здоров'я; збагачення досвіду культурно-оздоровчої діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників засобами фізичної культури; застосування комплексу здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі; забезпечення рефлексивної функції культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників) і розроблено структурно-функціональну модель формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки;

удосконалено зміст критеріїв (когнітивного, мотиваційного, діяльнісного та рефлексивного) завдяки використанню показників, що дозволяють діагностувати формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки; характеристику рівнів сформованості культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників;

подальшого розвитку набули уявлення про сутність, особливості змісту і структуру поняття «культура здоров'язбереження майбутнього офіцера-

прикордонника»; зміст, форми й методи формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблено авторський факультативний курс «Культура здоров'я» й впроваджено окремі його теми і професійно спрямовані тематичні завдання та ситуації у робочу програму навчальної дисципліни «Фізичне виховання»;

розроблено науково-методичні матеріали для формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки;

розроблено методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки.

У подальшому результати дослідження за умов адаптації розроблених матеріалів можуть бути використані для проведення занять із професійної підготовки з різними категоріями персоналу, на курсах перепідготовки і підвищення кваліфікації в ДПСУ, в інших правоохоронних органах та Збройних силах України.

Результати наукового дослідження впроваджено в освітній процес Національної академії внутрішніх справ (акт реалізації від 16.10.2017 р.), Національної академії ДПСУ імені Богдана Хмельницького (акт реалізації № 26/1/773 від 06.11.2017 р.), Навчального центру підготовки молодших спеціалістів ДПСУ імені генерал-майора Ігоря Момота (акт реалізації від 20.11.2017 р.), а також у діяльність Адміністрації Державної прикордонної служби України (акт реалізації від 10.10.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі подані в дисертації наукові результати отримано автором самостійно. У тезах [12], написаній у співавторстві зі О. Слівінським, особисто здобувачу належить обґрунтування загальних дидактичних принципів навчально-тренувальних занять.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження доповідались та обговорювались на наукових і науково-практичних конференціях: *міжнародних* – «Актуальные проблемы обеспечения пограничной безопасности» (Мінськ, 2017 р.), «Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної педагогіки та психології» (Львів, 2017 р.), «Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти)» (Львів, 2017 р.); *всукраїнських* – «Актуальні проблеми фізичної культури, спорту і здоров'я» (Черкаси, 2016 р.), «Наукове забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України» (Харків, 2017 р.), «Педагогіка здоров'я» (Чернігів, 2017 р.), «Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України» (Хмельницький, 2017 р.).

Публікації. Основні результати дослідження за темою дисертації опубліковано у 18 наукових публікаціях, із них 1 методичні рекомендації, 9 наукових статей – у фахових виданнях України у галузі педагогіки, 1 стаття – у виданні, що входить до наукометричних баз, 7 публікацій (1 – у співавторстві) – у матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 215 найменувань, і 6 додатків на 30 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 213 сторінок. Обсяг основного тексту складає 144 сторінки і містить 3 рисунки на 2 сторінках і 19 таблиць на 13 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **першому розділі** – «Теоретичні засади формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників» – з'ясовано стан проблеми дослідження, висвітлено теоретичні основи формування культури здоров'язбереження майбутніх фахівців; визначено сутність і структуру культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників; проаналізовано зарубіжний досвід формування культури здоров'язбереження майбутніх фахівців.

На основі аналізу результатів наукових доробків сучасних дослідників (Н. Башавець, В. Козлова, Л. Сливка, А. Турчинов, С. Футорний) охарактеризовано ключові поняття дослідження. Зокрема, поняття «культура» (у контексті проблеми дослідження) визначено як компонент професіоналізму фахівця і професійної компетентності загалом; культура – це специфічний спосіб людської діяльності, тому зрозуміти її сутність можна через призму діяльності людини. Культура є єдиною соціальною мірою демонстрації того, наскільки людина стала людиною. Тому феномен культури визначають як сукупність не лише матеріальних, а й духовних цінностей, що відображають активну творчу діяльність людей в освоєнні світу в процесі гармонізації відносин між людиною, суспільством і природою.

Результати аналізу наукової літератури (О. Кабацька, Н. Левінець, Н. Шахман) дозволили встановити, що *культура здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників* є цілісним особистісним утворенням, що характеризується пріоритетом цінностей здоров'язбереження, високою активністю щодо їх засвоєння і трансляції у майбутній діяльності, сформованою звичкою і прагненням до здорового способу життя, наявністю знань, умінь і навичок щодо збереження й укріплення здоров'я, особистої фізичної культури, гігієни, культури міжособистісних взаємин і психофізичної регуляції. Культура здоров'язбереження виявляється в єдності духовних, біологічних, психологічних і соціальних чинників, що визначають спосіб життя і гуманістичний сенс буття.

Культура здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників є поєднанням способів і форм їх життєдіяльності, що забезпечують збереження та зміцнення здоров'я.

Для майбутніх офіцерів-прикордонників значення культури здоров'язбереження значно зростає у зв'язку з особливостями навчальної діяльності та специфікою майбутньої професійної діяльності. Особливостями навчальної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників є: зв'язок між навчальною діяльністю й виконанням службових обов'язків (іноді в умовах повної бойової готовності); обов'язкове вивчення військово-спеціальних

дисциплін; практична спрямованість професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників передбачає заняття у польових умовах; застосування реальної бойової техніки й озброєння для охорони та захисту державного кордону; реалізація освітнього процесу в межах статутної організації, для якої характерна ієрархія, регламентовані керівні документи тощо.

З'ясовано, що культура здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників є складником їхньої загальної культури і професійної компетентності. Культура здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників передбачає дотримання правил гігієни; високий рівень якості й безпеки освітніх умов, дозвілля та побуту; високий рівень рухової активності; безпечність інтимного життя; раціональне здорове харчування; рефлексія курсантами важливості здорового способу життя; високий рівень знань зі збереження здоров'я.

Результати з'ясування специфіки, функцій і завдань діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників дозволили встановити, що формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників ґрунтується на декількох основних етапах: *когнітивному, оцінному та активному*. *Когнітивний етап* характеризується поглибленням знань про здоров'я і здоровий спосіб життя, усвідомленням індивідуальних особливостей свого організму. На цьому етапі відбувається становлення установок щодо здорового способу життя, формування початкового рівня культури здоров'язбереження. Основними психолого-педагогічними методами формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників є спостереження, лекції, диспути, бесіди, тестування й анкетування. *Оцінний етап* характеризується виникненням потреби у курсантів в самостійному адекватному оцінюванні власного стану здоров'я та початкового рівня культури здоров'язбереження. Науково-педагогічні працівники на цьому етапі мають залучати майбутніх фахівців прикордонного відомства до самостійної роботи, навчати таких методів як самооцінка, самоаналіз, самопрогнозування власного здоров'я. Слід також спрямовувати курсантів-прикордонників на пошуки методів збереження, загартування і зміцнення здоров'я. *Активний етап* характеризується активною фізичною активністю, ціннісним ставленням до свого здоров'я. Науково-педагогічним працівникам і командирам підрозділів варто створити такі умови, котрі забезпечать формування потреби в курсантів щодо самооздоровлення.

З урахуванням результатів аналізу наукових праць із проблеми дослідження та досвіду практичної діяльності з'ясовано, що формування культури здоров'язбереження є одним з важливих чинників збереження та зміцнення культури здоров'я майбутніх офіцерів-прикордонників. Оскільки здобуття освіти курсантами відбувається у динамічному інформаційно-енергетичному середовищі, то важливо сформувати їх високий рівень культури здоров'язбереження.

На основі тези про те, що культура здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників інтегрує гносеологічну, ціннісну, фізичну, комунікативну й естетичну види діяльності, вважаємо за доцільне виокремити в її структурі такі компоненти: *знаннєвий* (являє собою сформовану систему

знань щодо закономірностей і принципів збереження здоров'я, розвитку здорового способу життя та прагнення до самоосвіти у питаннях здоров'язбереження), *мотиваційно-ціннісний* (система цінностей особистості офіцера-прикордонника, провідною з яких є цінність збереження здоров'я); *операційно-технологічний* (являє собою систему вмінь щодо здоров'язбереження і сформовану готовність до реалізації здоров'язбережувальних моделей життя) та *рефлексивний* (усвідомленість майбутніми офіцерами-прикордонниками значення культури здоров'язбереження в повсякденному житті та професійній діяльності).

Результати аналізу наукових досліджень свідчать про те, що культура здоров'язбереження майбутніх офіцерів є поліфункціональною й універсальною характеристикою, що надає можливість ураховувати основні (базові) види діяльності особистості.

Отже, визначення особливостей змісту культури здоров'язбереження дозволило розглядати процес її формування як важливий елемент професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

У **другому розділі** – «Обґрунтування педагогічних умов формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки» – розкрито методику реалізації науково-дослідної роботи; визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні сформованості культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників; проаналізовано стан сформованості цієї культури; обґрунтовано педагогічні умови й розроблено структурно-функціональну модель формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників.

Дослідно-експериментальну роботу щодо формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників здійснено впродовж трьох взаємопов'язаних етапів: *перший етап* – вивчення філософської, валеологічної, соціологічної, юридичної, психологічної та педагогічної літератури. На цьому етапі сформульовано гіпотезу дослідження, розроблено структурно-функціональну модель формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки, визначено критерії та показники сформованості культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників; *другий етап* – безпосередньо дослідно-експериментальна частина дослідження щодо перевірки гіпотези; *третій етап* – підведення підсумків дослідно-експериментальної роботи; формулювання методичних рекомендацій науково-педагогічним працівникам щодо формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки; підготовка та видання публікацій з досліджуваної проблеми, оформлення рукопису дисертації.

Результати аналізу наукової літератури, спостережень, експертного опитування й бесід із науково-педагогічним складом кафедр, офіцерами курсантських підрозділів, курсантами дали змогу визначити критерії сформованості культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників: *когнітивний, мотиваційний, діяльнісний, рефлексивний*. *Когнітивний* критерій характеризується сукупністю знань і уявлень у галузі

здоров'язбереження в соціальному, духовному, психічному й фізичному аспектах, що дає змогу майбутньому фахівцеві розробляти й постійно вдосконалювати власну оздоровчу діяльність і програму здоров'язбереження; глибиною і системністю знань у сфері здоров'язбереження. *Мотиваційний критерій* характеризується ієрархією цінностей особистості, серед яких домінують цінності сфери здоров'язбереження; ставленням до здоров'язбереження; задоволеністю від діяльності, спрямованої на збереження і зміцнення здоров'я; мотивацією курсантів до збереження власного здоров'я та виявів здоров'язбережувального світогляду. *Діяльнісний критерій* слугує для визначення активності в опануванні досвіду використання загальних і прикладних знань щодо збереження і зміцнення здоров'я; відображає рівень фізичної активності, володіння вміннями і навичками здорового способу життя. *Рефлексивний критерій* характеризується здатністю майбутніх офіцерів-прикордонників адекватно оцінювати результати здорового способу життя й корегувати на цій основі свою поведінку; здатністю курсантів до саморегуляції фізичного і психологічного стану, саморозвитку, самоаналізу.

Зазначені критерії та показники, а також урахування результатів аналізу праць учених (В. Бабич, О. Мельник, Т. Павленко) у сукупності дозволяють охарактеризувати рівні сформованості культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників – високий, середній і низький.

Визначення діагностичного апарату і характеристика рівнів сформованості культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників дозволили провести констатувальний етап педагогічного експерименту, в якому взяли участь 198 курсантів 4-го курсу всіх спеціальностей чотирьох факультетів (безпеки державного кордону, іноземних мов і гуманітарних дисциплін, правоохоронної діяльності, інженерно-технічного) Національної академії ДПСУ імені Богдана Хмельницького та 105 випускників, що вже завершили навчання (до 5 років після завершення). Така кількість учасників дозволила отримати достатнє уявлення про стан сформованості культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників, про результативність традиційного освітнього процесу і проблеми, що виникли у процесі формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників. Для отримання кількісних даних за визначеними показниками критеріїв сформованості культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників було використано спеціально розроблені діагностичні карти, методи опитування, інтерв'ю, анкети і тестові завдання.

Узагальнені результати констатувального етапу експерименту дозволили встановити, що високий рівень сформованості культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників за різними критеріями мають від 18,69 % до 19,80 % опитаних курсантів, середній – від 34,58 % до 35,64 %, низький рівень у межах від 37,38 % до 43,56 % опитаних курсантів. Отримані результати свідчать про необхідність обґрунтування педагогічних умов формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки і розроблення методики їх упровадження.

Для обґрунтування педагогічних умов формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки було враховано соціальне замовлення в аспекті досліджуваної проблеми, особливості професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників та основні положення методологічних підходів.

З урахуванням результатів аналізу науково-педагогічної літератури, а також констатувального етапу педагогічного експерименту визначено такі педагогічні умови формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки: *формування ціннісного ставлення майбутніх офіцерів-прикордонників до здоров'я; збагачення досвіду культурно-оздоровчої діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників засобами фізичної культури; застосування комплексу здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі; забезпечення рефлексивної функції культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників.*

Визначені педагогічні умови склали основу структурно-функціональної моделі формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників в процесі професійної підготовки, що складається з чотирьох блоків: цільового (визначає мету, завдання), організаційного (форми організації, методи навчання, засоби навчання), змістового (методологічні підходи, принципи, зміст) і результативно-аналітичного блоку (види контролю, критерії та рівні сформованості культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників, вихідний контроль), на які впливають педагогічні умови формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників. Важливим компонентом структурно-функціональної моделі є процес внесення коректив у разі низького рівня сформованості культури здоров'язбереження. Технологічно ця модель передбачає проектування навчальної системи з подальшою перевіркою її ефективності шляхом реалізації в конкретних педагогічних умовах (рисунок 1).

Щодо реалізації першої педагогічної умови – *формування ціннісного ставлення майбутніх офіцерів-прикордонників до здоров'я*, то у дослідженні було враховано, що проблема збереження здоров'я є надзвичайно актуальною, оскільки на здоров'я офіцерів суттєво впливають особливості професійної діяльності. З огляду на це, важливе значення має ціннісне ставлення до нього. У структурі цього ставлення особливе значення мають такі цінності як безпека життя, гармонія фізичного і психічного стану, комфортність життя, відповідальність за власне здоров'я, витримка, бажання бути здоровим, повага до власного здоров'я, культура тіла, культура руху. Сутністю ціннісного ставлення майбутніх офіцерів-прикордонників до здоров'я є сформованість умінь самостійно забезпечувати власне здоров'я, формувати мотиви, вміння та готовність зберігати і зміцнювати власне здоров'я.

Основними шляхами формування ціннісного ставлення майбутніх офіцерів-прикордонників до здоров'я у процесі професійної підготовки є:

внесення до змісту професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників навчального матеріалу про культуру здоров'язбереження;

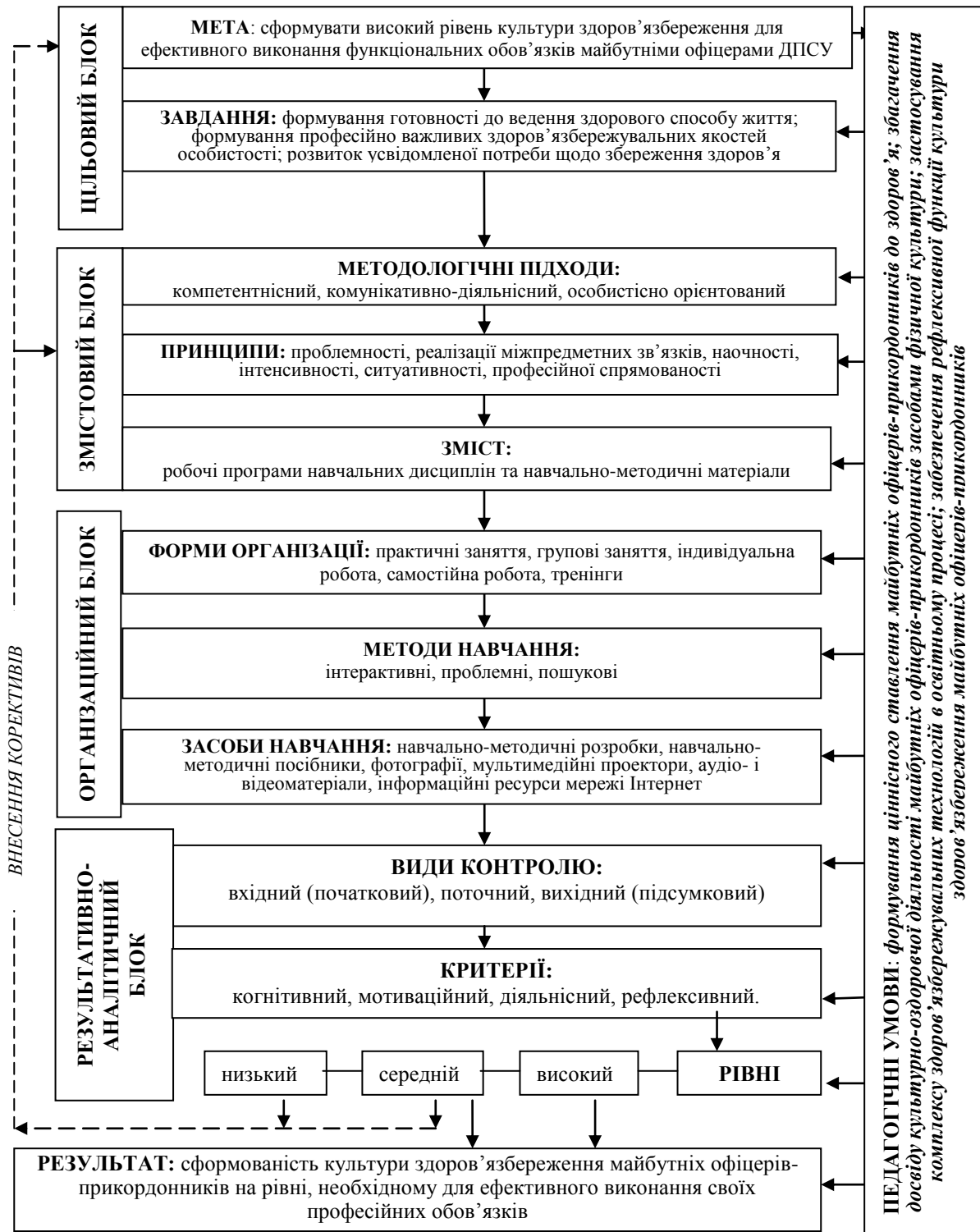

Рисунок 1 – Структурно-функціональна модель формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки

проведення тренінгів щодо емоційної регуляції різних психологічних станів курсантів;

проведення індивідуальних і групових консультацій з майбутніми офіцерами-прикордонниками щодо діагностики й оцінки їх психологічного стану, пов'язаного із емоційним і фізичним здоров'ям;

актуалізація знань курсантів про своє здоров'я;
розвиток потреб у самопізнанні;
формування вмінь оцінювати і прогнозувати власний емоційний стан;
вироблення навичок саморегуляції.

Отже, ціннісне ставлення майбутніх офіцерів-прикордонників до здоров'я передбачає усвідомлення ними значущості понять «здоров'я», «здоровий спосіб життя», «культура здоров'язбереження», що виявляються в усвідомлених та неусвідомлених потребах курсантів.

Збагачення досвіду культурно-оздоровчої діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників засобами фізичної культури було передбачено реалізувати засобами спортивної діяльності, зокрема спортивними змаганнями, фізичними і психологічними навантаженнями; у процесі фізичного виховання шляхом формування фізичних якостей, навчання курсантів рухів та спортивних ігор, розвитку в курсантів культурно-оздоровчих знань й усвідомленої потреби у фізичних заняттях; засобами та методами фізичної рекреації, що передбачає відновлення або одужання організму.

Засобами фізичної культури у збагаченні досвіду культурно-оздоровчої діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників можуть бути активні засоби фізичної культури, ігрові види спорту, спортивне орієнтування й інші види цілеспрямованої фізичної зайнятості; масові оздоровчо-спортивні заходи, в яких курсант – учасник, організатор, помічник тощо; розумне планування свого життя на найближчі 3–5 років у вигляді реально обґрунтованої програми самовдосконалення, основні положення якої націлені на зміцнення здоров'я, підвищення інтелекту, освоєння обраної професії. Для реалізації цієї умови було спроектовано спецкурс «Культура здоров'я», метою вивчення якого є формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників. Спецкурс має на меті надання курсантам знань з основ фізичного, психологічного, емоційного, інтелектуального здоров'я, ознайомлення з поняттями та особливостями формування професійної культури загалом й офіцерів-прикордонників зокрема. Також у розробленому спецкурсі є різні типи завдань дослідницького, пошукового і проблемного характеру, виконання яких забезпечується на засадах міждисциплінарного зв'язку.

Третьою умовою є *застосування комплексу здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі*. Слід зазначити, що поняття «здоров'язбережувальна технологія» можна віднести до будь-якої педагогічної технології, яка у процесі реалізації створює необхідні умови для збереження здоров'я основних суб'єктів освітнього процесу. Найважливішим є те, що будь-яка педагогічна технологія повинна бути здоров'язбережувальною. Здоров'язбережувальні технології є системою засобів, що взаємопов'язують усі чинники освітнього середовища, їх спрямовано на збереження здоров'я особистості. Розуміння зазначених технологій є дискусійним у сучасній педагогічній літературі і має різні тлумачення змісту. Основними видами здоров'язбережувальних технологій у формуванні культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників є: медико-

профілактичні, фізкультурно-оздоровчі, соціально-психологічні та валеологічні.

Щодо *забезпечення рефлексивної функції культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників*, то ця педагогічна умова ґрунтується на тезі про те, що професійна діяльність офіцера-прикордонника передбачає наявність здатності до рефлексії. У процесі вирішення професійних завдань з'являються ситуації, які потребують оперативного реагування. Результати аналізу наукової літератури свідчать про те, що рефлексія є складним психологічним явищем, яке, на відміну від інших психічних феноменів, має високий рівень складності, інтегративності. Результатом сформованості рефлексії є виникнення феномена свідомості. Формування і розвиток рефлексивних умінь у професійному навчанні майбутніх офіцерів-прикордонників відбувається під час семінарів-практикумів, тренінгів, коучингу, дебатів тощо. У дослідженні використано методику визначення рівня рефлексивності курсантів. Ця методика складається з питань, які враховують рефлексивність як психічну якість, рефлексію – як процес, а рефлексивність – як стан.

У **третьому розділі** – «Експериментальна перевірка педагогічних умов формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки» – висвітлено зміст, організацію та методику впровадження педагогічних умов і структурно-функціональної моделі формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки; подано результати експериментальної перевірки цих педагогічних умов та методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників.

Для перевірки результативності педагогічних умов формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників було проведено формувальний етап експерименту. У ньому взяли участь 290 курсантів факультетів охорони та захисту державного кордону, правоохоронної діяльності, іноземних мов і гуманітарних дисциплін, а також інженерно-технічного факультету Національної академії ДПСУ імені Богдана Хмельницького. Вони були поділені на експериментальну групу (далі – ЕГ) у складі 149 курсантів і контрольну групу (далі – КГ) у складі 141 курсанта. На початку формувального етапу експерименту КГ і ЕГ були ідентичними за основними ознаками. Під час формувального етапу експерименту у професійну підготовку курсантів ЕГ було впроваджено обґрунтовані педагогічні умови.

Зміни у розподілі курсантів за рівнями сформованості культури здоров'язбереження, а також зміни в якості сформованості компонентів цієї культури в КГ і ЕГ свідчать про результативність обґрунтованих педагогічних умов. Так, наприклад, після їх впровадження кількість курсантів ЕГ з високим рівнем сформованості цієї культури зросла із 6 % на початку експерименту до 16,2 % (зростання на 10,20 %), а у КГ – з 7,3 до 12 % (зростання на 4,7 %). Застосування методів математичної статистики, зокрема критерію Колмогорова-Смірнова, на рівні значущості $p \leq 0,05$ виявило розбіжності у

розподілах курсантів КГ й ЕГ за рівнями сформованості культури здоров'язбереження та засвідчило ефективність обґрунтованих педагогічних умов формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників (таблиця 1).

Таблиця 1 – Динаміка формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки в контрольній та експериментальній групах

Група	Розподіл курсантів за рівнями сформованості культури здоров'язбереження					
	До початку формувального етапу			Після формувального етапу		
	Рівні			Рівні		
	Високий	Середній	Низький	Високий	Середній	Низький
КГ	10 (7,3 %)	57 (40,4 %)	74 (52,3 %)	17 (12 %)	56 (39,4 %)	68 (48,6 %)
ЕГ	9 (6 %)	59 (39,6 %)	81 (54,1 %)	24 (16,2 %)	70 (46,9 %)	55 (36,9 %)

За результатами експериментальної роботи розроблено методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки. У них відображено основні напрями діяльності науково-педагогічних працівників, що передбачають необхідність: врахування особливостей формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників; забезпечення реалізації загальних і специфічних дидактичних принципів формування цієї культури; оптимізації методів навчання під час вивчення дисциплін «Фізичне виховання», «Особиста безпека», «Соціологія», «Етика професійної діяльності» з метою акцентування уваги на зміст понять «здоров'я», «здоровий спосіб життя», «культура здоров'язбереження» з урахуванням психологічних особливостей процесу засвоєння нових знань (за алгоритмом: надання знань, забезпечення розуміння, застосування основних логічних операцій синтезу, аналізу, порівняння); розроблення і використання тестових завдань, контрольних робіт, моніторингу рівня сформованості культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників; спрямування змісту навчання на формування всіх компонентів культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників. Реалізація цих рекомендацій передбачає: використання ситуативно-проблемних методів навчання (забезпечують контекстність і засвоєння курсантами різноманітних професійних статусів, ролей та функцій), а також теорії ролей під час викладання навчальних дисциплін «Фізичне виховання», «Особиста безпека», «Соціологія», «Етика професійної діяльності», що сприятиме опануванню курсантами ефективних стратегій ведення здорового способу життя, основ безпечної професійної діяльності, засвоєнню основних видів професійних статусів, а також пов'язаних із ними ролей, функцій та обов'язків, схем поведінки (у ролі «дослідника» курсант здійснює збирання й обробку інформації; у ролі «теоретика» – відбувається аналіз професійних знань; у ролі «практика» – подальше використання отриманих знань).

Отже, обґрунтовані педагогічні умови формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників сприятимуть

покращенню якості професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

ВИСНОВКИ

У дослідженні подано теоретико-методичне обґрунтування і результати експериментальної перевірки педагогічних умов формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки.

1. Проблема формування культури здоров'язбереження у молодого покоління була предметом уваги філософів, культурологів, педагогів і психологів. Сучасні дослідження культури здоров'язбереження опираються на методологію системного, культурологічного й аксіологічного підходів. На сьогодні вчені достатньо повно розробили питання співвідношення культури та здоров'я, дослідили особливості дотримання здорового способу життя у різних видах професійної діяльності, зокрема правоохоронній, педагогічній.

Особливості культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників визначаються специфікою їхньої професійної діяльності та функціями Державної прикордонної служби України. Культура здоров'язбереження – важливий компонент професіоналізму і професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. Вона є *цілісним особистісним утворенням, що характеризується пріоритетом цінностей здоров'язбереження, високою активністю щодо їх засвоєння і трансляції у майбутній діяльності, сформованою звичкою і прагненням до здорового способу життя, наявністю знань, умінь і навичок щодо збереження й укріплення здоров'я, особистої фізичної культури, гігієни, культури міжособистісних взаємин і психофізичної регуляції*. Культура здоров'язбереження виявляється в єдності духовних, біологічних, психологічних і соціальних чинників, що визначають спосіб життя і гуманістичний сенс буття. У структурі культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників основними компонентами є *знансєвий, мотиваційно-ціннісний, операційно-технологічний, рефлексивний*.

2. Відповідно до виокремлених компонентів культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників основними критеріями її сформованості є: *когнітивний* (основні показники: сукупність знань і уявлень у галузі здоров'язбереження в соціальному, духовному, психічному й фізичному аспектах; глибина і системність знань у сфері здоров'язбереження); *мотиваційний* (ієрархія цінностей особистості, серед яких домінують цінності сфери здоров'язбереження; ставлення до здоров'язбереження; задоволеність від діяльності, спрямованої на збереження і зміцнення здоров'я; мотивація курсантів до збереження власного здоров'я та вияв здоров'язберезувального світогляду); *діяльнісний* (активність в опануванні досвіду використання загальних і прикладних знань щодо збереження і зміцнення здоров'я; рівень фізичної активності, володіння вміннями і навичками здорового способу життя) і *рефлексивний* (здатність адекватно оцінювати результати здорового способу

життя й корегувати на цій основі свою поведінку; здатність до саморегуляції фізичного і психологічного стану, саморозвитку, самоаналізу).

Сформованість культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників може виявлятися на високому, середньому або низькому рівнях. *Високий рівень* характеризується виявленням у курсантів різностороннього інтересу до основ культури здоров'язбереження, глибоким розумінням і усвідомленням її ролі і місця у суспільстві, наявністю значного обсягу валеологічних, психологічних, фізіологічних знань, умінням швидко й ефективно вирішити відповідні проблемні ситуації. *Середній рівень* – наявністю у курсантів вибіркового інтересу до культури здоров'язбереження, достатнім, але неглибоким усвідомленням значення знань про здоров'я, наявністю лише нормативних знань про здоровий спосіб життя, прагненням вирішити відповідні проблемні ситуації. *Низький рівень* – нестійким інтересом курсантів до основ здорового способу життя, неповним усвідомленням цінностей і значення знань про здоров'я, невмінням вирішити відповідні проблемні ситуації.

3. Для формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки важливе значення мають такі педагогічні умови: формування ціннісного ставлення майбутніх офіцерів-прикордонників до здоров'я; збагачення досвіду культурно-оздоровчої діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників засобами фізичної культури; застосування комплексу здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі; забезпечення рефлексивної функції культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників.

З метою результативного формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки необхідно враховувати структурно-функціональну модель, яка є дієвою, оскільки дає можливість регулювати практичну діяльність, призначена для реалізації практичних цілей, є зразком для здійснення процесу формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників і складається з цільового, організаційного, змістового, результативно-аналітичного блоків.

4. Обґрунтовані педагогічні умови формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників є дієвими, що підтверджено результатами формувального експерименту. Кількісні й якісні зміни, які відбулися в культурі здоров'язбереження курсантів експериментальної групи за обраними критеріями та показниками, показали позитивну динаміку. В експериментальній групі частка курсантів із низьким рівнем сформованості культури здоров'язбереження зменшилась на 17,2 % (у контрольній групі – лише на 3,7 %). Кількість курсантів із високим рівнем досліджуваної культури в експериментальних групах зросла на 10,2 % (у контрольній групі – лише на 4,7 %). Математична обробка результатів експериментальної роботи підтвердила гіпотезу дослідження, відповідно до якої формування в курсантів культури здоров'язбереження у процесі професійної підготовки буде більш результативним, якщо впровадити обґрунтовані педагогічні умови.

Для формування у майбутніх офіцерів-прикордонників культури здоров'язбереження важливе значення мають методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам, які розроблено на основі проведеного дослідження. Основними методичними рекомендаціями щодо формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників слід вважати: використання проблемних, пошукових, особистісно орієнтованих, активних форм і методів навчання, які сприяють формуванню в курсантів мотивації саморозвитку та самовдосконалення, високого рівня фізичної активності; використання в освітньому процесі проблемних лекцій; психологічних тренінгів; дискусій і прес-конференцій; практикумів з розв'язання фахових завдань різних рівнів складності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників. Подальшого дослідження потребують такі напрями: створення здоров'язбережувального освітнього середовища у вищих військових навчальних закладах; удосконалення змісту нормативного і варіативного циклів навчальних дисциплін у контексті культури здоров'язбереження.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Навчальні та навчально-методичні посібники

1. Пантелєєв К. В. Особливості формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки: методичні рекомендації. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2017. 88 с.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати

2. Пантелєєв К. В. Особистісно зорієнтоване навчання як ресурс здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників. *Педагогіка вищої та середньої школи* : зб. наук. пр. / голов. ред. Бакум З. П. Кривий Ріг : ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2014. Вип. 43. С. 229–233.

3. Пантелєєв К. В. Психолого-педагогічні основи фізичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології* : зб. наук. пр. / голов. ред. Бутенко В. Г. Херсон : Херсонський національний технічний університет, 2015. Вип. 1(12). Т. 5. С. 31–34.

4. Пантелєєв К. В. Методичні аспекти фізичної підготовки військовослужбовців країн НАТО та удосконалення системи фізичної підготовки персоналу державної прикордонної служби України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки* / голов. ред. : О. В. Діденко. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2016. № 1(3). С. 115–126.

5. Пантелєєв К. В. Формування культури здоров'язбереження як складової професійної діяльності офіцерів-прикордонників. *Науковий огляд* : науковий журнал / голов. ред. Башнянин Г. І. К. 2016. № 11 (32). С. 131–138.

6. Пантелєєв К. В. Модель формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників. *Збірник наукових праць «Педагогічні*

науки» / голов. ред. Федяєва В. Л. Херсон : Херсонський державний університет, 2017. Випуск LXXVII. Том 2. С. 100–103.

7. Пантелєєв К. В. Критерії, показники та рівні сформованості культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників. *Молодь і ринок* : щомісячний наук.-пед. журнал / шеф-редактор Надія Скотна. Дрогобич : ШВИДКОДРУК, 2017. № 7 (150). С. 139–144.

8. Пантелєєв К. В. Сутність, зміст і структура поняття «культура здоров'язбереження майбутнього офіцера-прикордонника». *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : педагогіка і психологія* : зб. наук. праць / редкол. : В. І. Шахов (голова) та ін. Вінниця : Нілан ЛТД, 2017. Вип. 50. С. 105–109.

9. Пантелєєв К. В. Педагогічні умови формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні науки* / голов. ред. О. В. Діденко. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. № 2(9). С. 243–255.

10. Пантелєєв К. В. Експериментальна перевірка результативності педагогічних умов формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки. *Молодий вчений* : наук. журнал / ред. колегія : В. В. Базалій, Г. С. Балашова [та ін.]. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2017. № 8 (48). С. 272–275.

11. Пантелєєв К. В. Методичні рекомендації щодо формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогіка* : електрон. наук. фах. вид. / голов. ред. : Діденко О. В. 2017. Вип. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2017_4_16.

Опубліковані праці апробаційного характеру

12. Пантелєєв К. В., Слівінський О. Я. Відновлення організму як основний процес на різних етапах навчально-тренувального процесу спортсменів. *Актуальні проблеми фізичної культури, спорту і здоров'я* : матер. І Всеукр. наук. інтернет-конф. (м. Черкаси, 26–27 травня 2016 р.). Черкаси : Черкаський нац. ун-т імені Богдана Хмельницького, 2016. № 1. С. 84–87.

13. Пантелєєв К. В. Формирование культуры сохранения здоровья как составляющая профессиональной подготовки будущих офицеров-пограничников. *Актуальные проблемы обеспечения пограничной безопасности* : матер. Междунар. заочной науч.-практ. конф. (г. Минск, 22 фев. 2017 г.). Минск : ГУО «ИПС РБ», 2017. С. 358–361.

14. Пантелєєв К. В. Основні шляхи формування здорового способу життя майбутніх офіцерів-прикордонників. *Наукове забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України* : матер. VIII наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 бер. 2017 р.). Харків, 2017. С. 110–112.

15. Пантелєєв К. В. Особливості формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників. *Педагогіка здоров'я* : матер. VII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 7–8 квіт. 2017 р.) : [в 2 т.]. Чернігів, 2017. Т. 1. С. 444–446.

16. Пантелєєв К. В. Система моніторингу рівня сформованості культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників. *Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної педагогіки та психології* : зб. тез наук. робіт учасників міжнародної науково-практичної конф. (м. Львів, 23–24 черв. 2017 р.). Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2017. С. 76–79.

17. Пантелєєв К. В. Особливості моделі формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників. *Людина та соціум: сучасні проблеми взаємодії (психологічні та педагогічні аспекти)* : зб. тез наук. робіт учасників міжнародної науково-практичної конф. (м. Львів, 22–23 вер. 2017 р.). Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2017. С. 84–86.

18. Пантелєєв К. В. Актуальність проблеми формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фахової підготовки. *Освітньо-наукове забезпечення діяльності складових сектору безпеки і оборони України* : X Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 2 лист. 2017 р.). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2017. С. 343.

АНОТАЦІЇ

Пантелєєв К. В. Формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, 2018.

Дисертацію присвячено дослідженню проблеми формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі професійної підготовки. Розкрито сутність зазначеної культури здоров'язбереження, а також її компоненти: знанневий, мотиваційно-ціннісний, операційно-технологічний, рефлексивний.

Визначено критерії (когнітивний, мотиваційний, діяльнісний, рефлексивний) та їх показники для діагностування сформованості культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників. Обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови її ефективного формування: формування ціннісного ставлення майбутніх офіцерів-прикордонників до здоров'я; збагачення досвіду культурно-оздоровчої діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників засобами фізичної культури; застосування комплексу здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі; забезпечення рефлексивної функції культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників. Розроблено структурно-функціональну модель формування культури здоров'язбереження майбутніх офіцерів-прикордонників, яка містить цільовий, змістовий, організаційний і результативно-аналітичний блоки.

Ключові слова: здоров'я, культура, культура здоров'язбереження, майбутні офіцери-прикордонники, педагогічні умови.

Пантелеев К. В. Формирование культуры сохранения здоровья будущих офицеров-пограничников. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Национальная академия Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого, Хмельницкий, 2018.

Диссертация посвящена исследованию проблемы формирования культуры сохранения здоровья будущих офицеров-пограничников в процессе профессиональной подготовки. Раскрыта сущность указанной культуры сохранения здоровья, а также ее компоненты: знание-ориентированный, мотивационно-ценностный, операционно-технологический, рефлексивный.

Определены критерии (когнитивный, мотивационный, деятельностный, рефлексивный) и их показатели для диагностики сформированности культуры сохранения здоровья будущих офицеров-пограничников. Обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия ее эффективного формирования: формирование ценностного отношения будущих офицеров-пограничников к здоровью; обогащение опыта культурно-оздоровительной деятельности будущих офицеров-пограничников средствами физической культуры; применение комплекса берегающих здоровье технологий в образовательном процессе; обеспечение рефлексивной функции культуры сохранения здоровья будущих офицеров-пограничников. Разработана структурно-функциональная модель формирования культуры сохранения здоровья будущих офицеров-пограничников, которая включает целевой, содержательный, организационный и результативно-аналитический блоки.

Ключевые слова: здоровье, культура, культура сохранения здоровья, будущие офицеры-пограничники, педагогические условия.

Pantelieiev K. V. Formation of health saving culture to future border guard officers. – Qualifying scientific work on the manuscript.

The thesis on gaining scientific degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in Speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – The National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi, Khmelnytskyi, 2018.

The research presents theoretical and methodological substantiation and the results of experimental verification of pedagogical conditions for the formation of health saving culture to future border guard officers in the process of vocational training. The problem of forming health saving culture to younger generation was the subject of the attention of philosophers, culturologists, educators and psychologists. The theoretical analysis of scientific literature has made it possible to establish that modern researches of health saving culture are based on the methodology of systemic, culturological and axiological approaches.

Health saving culture of future border guard officers is a holistic personal formation characterized by the unity of the priority of health values, high activity as to the adoption and transferring into future activities, deep knowledge of ways and

means of effective formation, saving and strengthening of health; is a set of components of healthy lifestyle culture: elements of personal physical culture, hygienic culture, culture of interpersonal relationships and culture of psychophysical regulation; is a qualitative personal formation manifesting itself in the unity of spiritual, biological, psychological and social factors that determine the lifestyle and humanistic sense of being of a personality.

The main components of the health culture of future border guard officers are knowledgeable, motivation-valuable, operation-technological, and reflexive.

The following pedagogical conditions are important for the formation of health saving culture of future border guard officers: formation of the valuable attitude of future border guard officers to health in the process of vocational training; enriching the experience of cultural and recreational activities of future border guard officers by means of physical culture; the use of a set of health saving technologies in educational process; ensuring the reflexive function of health saving culture of future border guard officers in the process of vocational training.

In order to create high level health culture of future border guard officers, we applied the simulation method in order to design a model for the formation of the specified culture.

The model of formation health saving culture to future border guard officers in the process of vocational training consists of four blocks: purposeful, organizational, content and effective-analytical.

The model for forming health saving culture to future border guard officers is pragmatic, since it provides an opportunity to regulate practical activities designed to implement practical goals and serve as a model for the process of building health saving culture to future border guard officers.

The results of the analysis of the obtained data showed that the quantitative and qualitative changes that took place in the experimental group of cadets in accordance with the determined criteria and indicators showed positive dynamics. The mathematical processing of the results of experimental work confirmed the hypothesis of the research, according to which formation of health saving culture to cadets in the process of their vocational training will be more effective in the case of implementing reasonable pedagogical conditions.

Recommendations to the scientific and pedagogical staff developed on the basis of the conducted research are important for the formation of health saving culture to future border guard officers.

Further research needs such directions as creation of health saving educational environment in higher military establishments, improvement of the content of normative and variation cycles of academic disciplines in the context of health saving culture need further investigations.

Key words: health, culture, health saving culture, future border guard officers, pedagogical conditions.